

ИВО АНДРИЋ

[Иво Андрић](#) (Долац, 9. октобар 1892 — Београд, 13. март 1975) био је српски и југословенски књижевник и дипломата Краљевине Југославије. Године 1961. добио је Нобелову награду за књижевност „за епску снагу којом је обликовао теме и приказао судбине људи током историје своје земље“. Био је члан Српске академије наука и уметности.

Детињство и школовање

Иво Андрић је рођен 9. октобра 1892. године у Долцу поред Травника у тадашњој Аустроугарској од оца Антуна Андрића, школског послужитеља, и мајке Катарине Андрић (рођена Пејић). Будући велики писац се родио у Долцу стицајем околности, док му је мајка боравила у гостима код родбине. Андрић је као двогодишњи дечак остао без оца који је умро од последица туберкулозе. Оставши без мужа и суочавајући се са беспарицом, Катарина Андрић свога јединца даје на чување мужевљевој сестри Ани и њеноме мужу Ивану Матковшику у Вишеград где је млади Андрић провео детињство и завршио основну школу. Андрић је 1903. године уписао сарајевску Велику гимназију, најстарију босанско-херцеговачку средњу школу. За гимназијских дана, Андрић почиње да пише поезију и 1911. године у „Босанској вили“ објављује своју прву песму „У сумрак“. Као гимназијалац, Андрић је био ватрени поборник интегралног југословенства, припадник напредног националистичког покрета Млада Босна и страствени борац за ослобођење јужнословенских народа од Аустроугарске монархије. Добивши стипендију

хрватског културно-просветног друштва „Напредак“, Андрић октобра месеца 1912. године започиње студије словенске књижевности и историје на Мудрословном факултету Краљевског свеучилишта у Загребу. Наредне године прелази на Бечки универзитет али му бечка клима не прија и он, наследно оптерећен осетљивим плућима, често болује од упала. Обраћа се за помоћ свом гимназијском професору, Тугомиру Алауповићу, и већ следеће године прелази на Философски факултет Јагелонског универзитета у Кракову.

Први светски рат

1914. године, на вест о сарајевском атентату и погибији Надвојводе Франца Фердинанда, Андрић пакује своје студентске кофере, напушта Краков и долази у Сплит. Одмах по доласку у Сплит, средином јула, аустријска полиција га хапси и одводи прво у шибенску, а потом

у мариборску тамницу у којој ће, као политички затвореник и припадник Младе Босне, остати до марта 1915. године. За време боравка у мариборском затвору, Андрић је интензивно писао песме у прози. По изласку из затвора, Андрићу је био одређен кућни притвор у Овчареву и Зеници у којем је остао све до лета 1917. године.

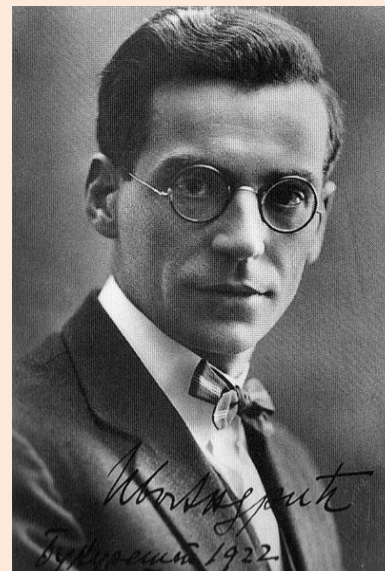
Између два рата

Након изласка из кућног притвора због поновљене болести плућа, одлази на лечење у Загреб, у Болницу Милосрдних сестара где довршава књигу стихова у прози која ће под називом „Ех Ронто“ бити објављена у Загребу 1918. године. Незадовољан послератном атмосфером у Загребу, Андрић поново моли помоћ Тугомира Алауповића, и већ почетком октобра 1919. године почиње да ради као чиновник у Министарству вера у Београду. Београд га је срдечно прихватио и он интензивно учествује у књижевном животу престонице, дружећи се са Милошем Црњанским, Станиславом Винавером, Симом Пандуровићем, Сибетом Миличићем и другим писцима који се окупљају око кафане „Москва“.

Андрић је имао веома успешну дипломатску каријеру: године 1920. био је постављен за чиновника у посланству у Ватикану, а потом је радио као дипломата у конзулатима у Букурешту, Трсту и Грацу. У то време објавио је збирку песама у прози „Немири“, приповетке „Ђоркан и Швабица“, „Мустафа Маџар“, „Љубав у касаби“, „У мусафирхани“ и циклус песама „Шта сањам и шта ми се догађа“.

Родна кућа Иве Андрића

У јуну 1924. године је на Универзитету у Грацу одбранио докторску тезу „Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине“ (Die Entwicklung des geistigen Lebens in Bosnien unter der Einwirkung der türkischen Herrschaft) . На предлог Богдана Поповића и Слободана Јовановића, 1926. године , Иво Андрић бива примљен за члана Српске академије наука и уметности, а исте године у Српском књижевном гласнику објављује приповетку „Мара милосница“ . Током 1927. године радио је у конзулатима у Марсељу и Паризу, а наредне године у посланству у Мадриду. Исте године објављена је његова приповетка „Мост на Жепи“ . Од 1930. до 1933. године био је секретар сталне делегације Краљевине Југославије при Друштву народа у Женеви. 1934. године постаје уредник Српског књижевног гласника и у њему објављује приповетке „Олујаци“, „Жеђ“ и први део триптиха „Јелена, жена које нема“ . Дипломатска каријера Иве Андрића током 1939. године доживљава врхунац: првог априла издато је саопштење да је Иво Андрић постављен за опуномоћеног министра и изванредног посланика Краљевине Југославије у Берлину. Андрић стиже у Берлин 12. априла, а 19. априла предаје акредитиве канцелару Рајха – Адолфу Хитлеру.

Други светски рат

У јесен, пошто су Немци окупирали Пољску и многе научнике и уметнике одвели у логоре, Андрић интервенише код немачких власти да се заробљеништва спасу многи од њих. Због неслагања са Комесарском управом Милана Аћимовића у рано пролеће 1941. године Андрић надлежнима у Београду подноси оставку на место амбасадора, али његов предлог није прихваћен и 25. марта у Бечу, као званични представник Југославије присуствује потписивању Тројног пакта. Дан после бомбардовања Београда, 7. априла, Андрић са особљем напушта Берлин. Рат проводи у Београду у изолацији. Одбија да потпише Апел српском народу којим се осуђује отпор окупатору. Одбија, такође, да Српска књижевна задруга за време док „народ пати и страда“ објави његове приповетке. У тишини своје изнајмљене собе у Призренској улици, пише прво роман Травничка хроника, а крајем 1944. године окончава и роман На Дрини ћуприја. Оба романа објавиће у Београду неколико месеци по завршетку рата. Крајем 1945. године у Сарајеву излази и роман Госпођица.

Споменик Иви Андрићу у Београду

Након рата

Године 1946. постаје председник Савеза књижевника Југославије. Током 1946. постаје редован члан САНУ. Исте године објављује „Писмо из 1920. године“ . Између 1947. и 1953. године објављује приповетке „Прича о везировом слону“, неколико текстова о Вуку Караџићу и Његошу, „Прича о кмету Симану“, „Бифе Титаник“, „Знакови“, „На сунчаној страни“, „На обали“, „Под Грабићем“, „Зеко“, „Аска и вук“, „Немирна година“ и „Лица“ . Године 1954. постао је члан Комунистичке партије Југославије. Потписао је Новосадски договор о српскохрватском књижевном језику. Роман „Проклета авлија“ је штампао у Матици српској 1954. године. Оженио се 1958. године костимографом Народног позоришта из Београда, Милицом Бабић, удовицом Андрићевог пријатеља, Ненада Јовановића. 1961. године Нобелов комитет додељује Андрићу Нобелову награду за књижевност „за епску снагу којом је обликовао теме и приказао судбине људи током историје своје земље“ . Беседом „О причи и причању“ се 10. децембра 1961. године захвалио на признању. Андрић је новчану награду од милион долара добијену освајањем Нобелове награде у потпуности поклонио за развој библиотекарства у Босни и Херцеговини. 16. марта 1968. Андрићева супруга Милица умире у породичној кући у Херцег Новом. Следећих неколико година Андрић настоји да своје друштвене активности сведе на најмању могућу меру, много чита и мало пише. Здравље га полако издаје и он често борави у болницама и бањама на лечењу. Андрић умире у Београду 13. марта 1975. Сахрањен је на Новом гробљу у Алеји задслужних грађана.

Књижевни рад

Андрић је у књижевност ушао песмама у прози „У сумрак“ и „Блага и добра месечина“ објављеним у „Босанској вили“ 1911. године. Пред Први светски рат, у јуну 1914. године, у зборнику Хрватска млада лирика објављено је шест Андрићевих песама у прози („Лањска пјесма“, „Строфе у ноћи“, „Тама“, „Потонуло“, „Јадни немир“ и „Ноћ црвених звијезда“). Прву књигу стихова у прози - „Ех Ponto“ - Андрић је објавио 1918. године у Загребу, а збирку „Немири“ штампао је у Београду 1920. године.

Андрићево дело можемо поделити у неколико тематско-жанровских целина.

У првој фази, коју обележавају лирика и песме у прози (Ex Ponto, Немири), Андрићев исказ о свету обојен је личним егзистенцијално-спиритуалним трагањем које је делимично било подстакнуто и лектиром коју је у то време читао (Киркегор на пример). Мишљења критике о уметничким досезима тих раних радова подељена су: док српски критичар Никола Мирковић у њима гледа врхунско Андрићево стваралаштво, хрватски књижевни историчар Томислав Ладан сматра да се ради о неважним адолесцентским немирима који одражавају пишчеву незрелост и немају дубље ни универзалније вредности.

Друга фаза, која траје до Другог светскога рата, обележена је Андрићевим окретањем приповедачкој прози и, на језичком плану, дефинитивним преласком на српску екавицу. По општем признању, у већини приповедака Андрић је нашао себе, па та зрела фаза спада у уметнички најпродуктивније, с већином Андрићевих најцењенијих прича. Писац није био склон књижевним експериментима који су доминирали у то доба, него је у класичној традицији реализма 19. века, пластичним описима обликовао своју визуру Босне као размеђа истока и запада, натопљен ирационализмом, конфесионалним анимозитетом и емоционалним ерупцијама. Личности су припадници све четири етничко-конфесионалне заједнице (Муслимани, Јевреји, Хрвати, Срби – углавном прозвани по конфесионалним, често pejоративним именима (Власи, Турци), уз појаве странаца или мањина (Јевреји, страни чиновници), а временско раздобље покрива углавном 19. век, али и претходне векове, као и 20.

Трећа фаза обележена је обимнијим делима, романима На Дрини ћуприја, Травничка хроника, Госпођица и недовршеним делом Омер паша Латас, као и приповетком Проклета авлија. Радња већине ових дела је углавном смештена у Босни, у њену прошлост или у наративни спој прошлости и садашњости где је писац, на засадама фрањевачких летописа и споре, сентенцама проткане нарације, успео да креира упечатљив свет „Оријента у Европи“. Пишчево се приповедање у наведеним делима одликује уверљиво дочараном атмосфером, упечатљивим описима околине и понашања и психолошким понирањем. Осим тих дела, аутор је у овом периоду објавио и низ приповедака, путописне и есејистичке прозе и познато и често цитирано дело, збирку афористичких записа Знакови поред пута (постхумно издато), несумњиво једно од Андрићевих највреднијих дела.

Андрић о уметности

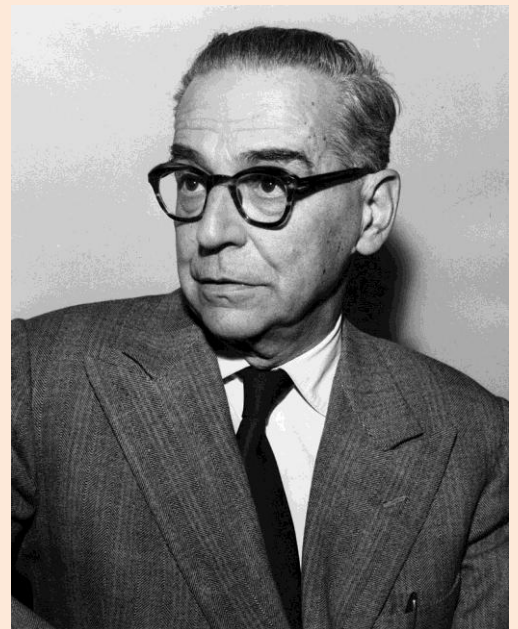
Своје схватање смисла и суштине уметности Андрић је излагао, било у посебним написима било имплицитно, у појединим пасажима свог уметничког дела. У том погледу посебно се истиче његов есеј *Разговор са Гојом*, приповетка *Аска и вук*, беседа поводом добијања Нобелове награде *О причи и причању* и збирка афористичких записа *Знакови поред пута*.

Уметничко стварање је по Андрићу сложен и напоран чин који се врши по диктату човекове нагонске потребе за стварањем. У основи нагонска, човекова потреба за лепотом одбрана је од умирања и заборавља; она је дијалектичка супротност законима пролазности. У игри јагњета из алегоријске приповетке *Аска и вук* симболизован је уметнички нагон човеков као „инстинктиван отпор против смрти и нестајања“ који „у својим највишим облицима и донетима поприма облик самог живота“. Уметност и воља за отпором, казује Андрић на крају ове приповетке, побеђује све, па и саму смрт, а свако право уметничко дело човекова је победа над пролазношћу и трошношћу живота. Живот је у Андрићевом делу дивно чудо које се непрестано троши и осипа, док уметничка дела имају трајну вредност и не знају за смрт и умирање.

Стваралачки акт, по Андрићевом схватању, није прост репродуктиван чин којим се гола фотографије уноси у уметничко дело. Уметност, истина, мора да има дубоких веза са животом, али уметник од материјала који му пружа живот ствара нова дела која имају трајну лепоту и непролазан значај.

Феномен стваралаштва огледа се у томе што уметници издвајају из живота само оне појаве које имају општије и дубље значење. Дајући таквим појавама уметнички облик, уметници их појачавају „једва приметно за једну линију или једну нијансу у боји“, стварајући уметничку лепоту која отада сама наставља своју слободну судбину. Све што у животу постоји као лепота – дело је човекових руку и његова духа. Саставни је део „живота и аутентичан облик људског испољавања“, створен за један лепши и трајнији живот.

Мостови и архитектонске грађевине најбоље илуструју Андрићево схватање трајности лепоте коју човек ствара. Анонимни неимар из *Моста на Жепи* спасава се од заборавља тиме што своју стваралачку визију преноси у камену лепоту

Фотографија из 1961. године

лука разапетог над обалама под којима као пролазност протичу хучне воде Жепе. Функција уметности је и у напору уметника да своје дело укључи у трајне токове живота, да човека изведе из „уског круга самоће и уведе га у простран и величанствен свет људске заједнице“.

Постојање зла у човеку и животу не сме да заплаши уметника нити да га одведе у безнађе. И зло и добро, као дијалектичке аутономне силе, само су латентност живота и људске природе. Дужност је уметника да открива и једно и друго, али, истовремено, и да својим делом утире пут спознаји да је могуће победити зло и створити живот заснован на доброти и правди.

Уметност је дужна да човеку открива лепоту напора подвижника који корачају испред савременика и предосећају будуће токове живота. Тако уметност стално отвара перспективе животу појединаца, народа и човечанства, у подвизима и поразима оних који су претходили уметност налази наталожена искуства човечанства. Прохујала столећа сублимишу човеково искуство око неколиких легенди, које потом инспиришу уметника. Смисао савремености је у стваралачком преношењу искуства прошлости у оне вредности савременог стварања које ће, надживљавајући нас, корисно послужити потомцима.

„Само неуки, неразумни људи – каже Андрић – могу да сматрају и да је прошлост мртва и непролазним зидом заувек одвојена од садашњице. Истина је, напротив, да је све оно што је човек мислио и осећао и радио нераскидиво уткао у оно што ми данас мислимо, осећамо и радимо. Уносити светлост научне истине у догађаје прошлости, значи служити садашњости“. Сврха уметности је у повезивању прошлости, садашњости и будућности, у повезивању „супротних обала живота, у простору, у времену, у духу“.

По Андрићевом схватању уметник је и весник истине, а његово дело порука којом се исказује сложена стварност људске историје. Он је „један од безбројних неимара који раде на сложеном задатку живљења, откривања и изграђивања живота“. Описујући своје стваралачке тренутке, Андрић казује: „Ни трага да се вратим себи. Само да могу, као сурово дрво и студен метал, у служби људске слабости и величине, у звук да се претворим и да људима и њиховој земљи потпуно разумно пренесем безимене мелодије живота ...“

Говорећи о опасностима које вребају уметника, Андрић посебно упозорава на формализам речи и дела: „Бескрајно нагомилавање великих речи све нам мање казује што се више понавља и под њим издишу истина и лепота као робиње“. Најдубљи пораз доживљује онај уметник који сматра да „прасак речи и витлање слика могу бити уметничка лепота. Истина, сваком правом уметничком делу потребан је и естетски сјај, али он се остварује само у једноставности.

„Савршенство изражавања форме – каже Андрић – служба је садржини“.

Пружајући „задовољство без патње и добро без зла“, уметничко дело ће пружити човеку највиши вид живота – честа је порука Андрићевог дела. Андрићева визија хармоничног живота будућег човечанства заснована је управо на уверењу да ће уметничка лепота уништити зло и измирити противречности човековог битисања.

Уметнички поступак

У начину изграђивања ликова и уметничком поступку при обликовању својих мисли о животу и људима, Андрић се не одваја од најлепших традиција школе реалистичке књижевности, иако такав његов поступак не значи и понављање традиционалних реалистичких манира. Његове слике живота нису само реалистички израз одређене животне и историјске стварности, јер он у њих уткива и знатно шира уопштавања и општија, готово трајна животна значења. Легендарни босански јунак Алија Ђерзелез није само тип османлијског пустолова и авантуриста, већ и вечити човек пред вечитим проблемом жене. Тамница из приповетке Проклета авлија има знатно шире значење: она је изван времена и места којима их је писац локализовао. Иако се у Андрићевом

Додела Нобелове награде 10. децембра 1961. године

књижевном делу најчешће јавља Босна, готово сви њени ликови се издижу изван животног круга у коме их писац налази. Андрић, природно, никада не изневерава типичност средине и времена, али он при том тако комплексне личности уме да догради и у њима подвуче оно што је општије и животно шире од особености одређених конкретном средином и временом.

Оно по чему се Андрић нарочито истиче у српској савременој књижевности, то су ванредне анализе и психолошка сагледавања оних човекових стања која су у српској књижевности, до њега, била изван значајних литерарних интересовања. Њега највише занима онај тамни и неизрециви нагон у човеку, који је изван домашаја његове свести и воље. Полазећи од неких савремених поставки психолошке науке, Андрић је приказао како ти тајанствени унутрашњи импулси фатално трују и оптерећују човека. Осим тога, он је са посебном сугестивношћу сликао дејство сексуалних нагона и чулних перцепција на душевни живот човека. Због свега тога Андрић се првенствено показује као модерни психоаналитичар у нашој савременој књижевности. У судбини сваке личности овог нашег приповедача је и нека општија идеја, извесна мисао о животу, човеку и његовој срећи. Зато се за његову прозу с правом каже да носи у себи обележја такозваног филозофског реализма.

Андрић је и мајстор и речи и стила. Његова проза је сачувала апсолутну, кристалну јасност израза. Он не тражи стилски ефекат у необичној метафори или у наглашеном изразу. Складна и једноставна реченица, уверљивост и сугестивна естетска и мисаона функционалност приповедачких слика чине да Андрићево дело представља најсуптилнију уметничку вредност коју српска књижевност поседује. Андрићево дело је постало понос српске културе, а са високим међународним признањем, оличеним у Нобеловој награди, оно данас живи и као трајна својина светске литературе.

Задужбина Иве Андрића

Задужбина Иве Андрића је почела са радом 12. марта 1976. године на темељу његове тестаментарне воље. Прва и најважнија одредба пишчеве опорукe била је да се његова заоставштина „сачува као целина и да се, као легат односно, задужбина, намени за опште културне и хуманитарне потребе“. Организујући научне скупове о Андрићевом делу и о различитим аспектима савремене српске књижевности, Задужбина служи најдубљим интересима, уметности и културе. Велики је број дипломаца и постдипломаца који су добили стипендију Андрићеве задужбине за радове из области књижевности, а такође су као гости и стипендисти, у пишевој Задужбини боравили и радили многобројни слависти из целог света.

Андрићева награда

На основу пишчеве тестаментарне воље, почев од 1975. године, сваке године се додељује Андрићева награда за причу или збирку прича написану на српском језику.

Иво Андрић у свом дому у Београду који је претворен у Спомен-музеј Иве Андрића

Спомен-музеј Иве Андрића

У оквиру Задужбине Иве Андрића спада и Спомен-музеј Иве Андрића се налази у саставу Музеја града Београда и отворен је 1976. године у стану на Андрићевом венцу 8, у коме је писац живео са супругом Милицом Бабић од 1958. године.

Свеске Задужбине Иве Андрића

Од 1982. године Задужбина издаје часопис Свеске Задужбине Иве Андрића које излазе једном годишње. Ова публикација објављује непознате и непубликоване Андрићеве рукописе, преписку, научне и критичке студије о Андрићевом слојевитом делу и његовом животу, његовом духовном простору као и о времену и свету у којем је живео.

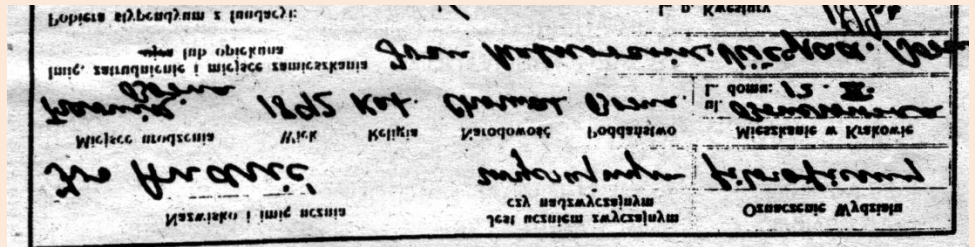
Национална припадност

Подаци из матичних књига кажу да је Иво Андрић рођен у католичкој породици и да је крштен у римокатоличкој цркви Светог Ивана Крститеља. Такође, постоје и подаци о Андрићевој уписници на Јагелонски универзитет у Кракову 1914. године, из кога се види да је уписан као Хрват. У његовој личној карти из 1951. године, види се да се својеручно уписао као Србин по националној припадности. Исто тако се изјаснио и у партијској књижици. Због тога се створила својеврсна контроверза око његове националне припадности. Срби га сматрају српским књижевником, док га Хрвати сматрају хрватским књижевником.

Борислав Михајловић Михиз је у књизи Аутобиографија - о другима једно поглавље посветио Андрићу, а у делу поглавља под насловом Избор написао је следеће: „Католик из Босне, већ као гимназијалац опредељени југословенски националиста, марбуршки робијаш, песник младе хрватске лирике, дипломата троимене Краљевине, рођени ијекавац који оптира за екавизам београдског стила, писац људи сва три закона свог балканског вилајета, Андрић је био предодређен за интегралног Југословена и он је то несумњиво и био све до прекретне и сурово раздеоно 1941. године. Принуђен на поновни избор, одабрао је да се врати у Београд и подели судбину српског народа“. На крају овог дела Михиз закључује: „Судбина је хтела да један од највећих српских писаца постане то својим сопственим избором. Андрић је изабрао нас, не ми њега“.

Андрићева лична карта из 1951. Године

Андрићева пријавница заЈагелонски универзитет у Кракову

Библиографија

- Иво Андрић (1961)
- Ех Ронто, стихови у прози, 1918.
- Немири, стихови у прози, 1920.
- Пут Алије Ђерзелеза, 1920.
- Мост на Жепи, 1925.
- Аникина времена, 1931.
- Португал, зелена земља, путописи, 1931.
- Шпанска стварност и први кораци у њој, путописи, 1934.
- Разговор са Гојом, есеј, 1936.
- На Дрини ћуприја, роман, 1945.
- Деца, збирка приповедака
- Госпођица, роман, 1945.
- Травничка хроника, роман, 1945.
- На Невском проспекту, 1946.
- На камену, у Почитељу
- Прича о везировом слону, 1948.
- Проклета авлија, новела, 1954.
- Игра, 1956.
- О причи и причању, беседа поводом доделе Нобелове награде, 1961.
- Јелена, жена које нема, роман, 1963.
- Шта сањам и шта ми се догађа, лирске песме, објављене постхумно 1977.
- Омерпаша Латас, недовршен роман, објављен постхумно 1977.
- На сунчаној страни, недовршен роман, објављен постхумно
- Знакови поред пута, књига, објављена постхумно
- Свеске, књига, објављена постхумно

Поштанска марка с ликом Иве Андрића, део серије марака под именом „Великани српске књижевности“ коју је издала Србијамарка, ПТТ Србија, 2010. године

Стазама Иве Андрића

Године 2012. у граду Београду је одлучено да се на свим тачкама града где је Андрић проводио време (радна места, паркови, кафане) поставе мале табле са одговарајућом ознаком. У горњем десном углу табле је и QR код преко кога се уз помоћ интернета може доћи до потпунијих података о датој локацији.

Ознака на „Политици“

Ознака на „Борби“

Ознака на САНУ

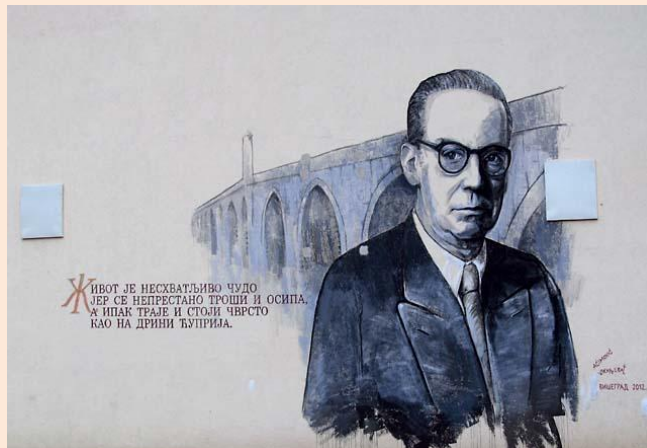
Плочница на клупи у Пионерском парку на којој је Андрић често седео.

Плочница на Клубу књижевника у Француској улици

Плочница на Малом Калемегдану, Андрић је волео кошарку.

Мурал у Вишеграду

Вишеград:

Спомен учионица

Споменик

Кућа